

DIN VIAȚA CULTURALĂ A CHIȘINĂULUI LA ÎNCEPUTUL SEC. XX

Lucia SAVA

Preliminarii

Modul de viață al locuitorilor orașului Chișinău în perioada anilor 1900-1918, cu toată complexitatea aspectelor lui, ar fi de neconceput fără perceperea modalităților de organizare a timpului liber și, prin urmare, a divertismentelor.

Indiferent dacă ne referim la timpul de la sfârșitul orelor de lucru sau chiar de la sfârșit de săptămână, chișinăuienii își organizau individual, dar și în funcție de mediul social, după bunul lor plac orele de odihnă și de distracție. Acestea includeau activități destul de variate – de la cititul cărților, vizitele la teatru sau cinema, a muzeelor și a bibliotecilor, la plimbările prin parc, distracțiile în sălile de dans sau de muzică, servirea unei cafele cu prietenii într-un local sau o petrecere în toată regula la restaurant.

Referindu-se la scriitorii basarabeni din perioada de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, Ștefan Ciobanu remarcă, pe bună dreptate, că în Basarabia n-a existat o tradiție literară, cel puțin în perioada evidențiată, iar încercările literare ale unor personalități ale epocii au introdus o notă nouă în literatura românească, cea specific basarabeană, influențată de elementele literaturii rusești, care se regăsește în operele lui C. Stamati și A. Donici¹. Deși câteva încercări modeste de traduceri și de poezie românească au fost făcute încă la mijlocul secolului al XIX-lea prin Ioan Sârbu, Alexis Nacco, Gheorghe Păun, Matei Donici etc.; totuși, chiar și în jurul anului 1870 aceste încercări literare par izolate la prima vedere, fără nicio legătură cu viața de atunci, dar oglindesc situația românilor basarabeni, mentalitatea lor, care, după expresia sa, „se zbătea între cele două culturi, cea națională, veche, înăbușită, și cea străină, care încă nu reușise să copleșească sufletele intelectualilor basarabeni”². În același context, Șt. Ciobanu susține că „de la această dată nu cunoaștem niciun poet basarabean până în timpurile revoluției din 1905 (...această mișcare a scos la iveală și câțiva poeți: P. Halippa, I. Buzdugan, T. Roman). Dar aceasta nu însemna că interesul față de literatură lipsea; drept dovadă ne servește apariția în jurul anului 1900 a câtorva nuvele românești, cum ar fi cele ale lui Vlahuță, traduse în limba rusă de către Paul Gore în revista Bessarabeț. De asemenea, fiul lui Costachi Stamati, Nicolae, care locuia la Chișinău, avea un număr însemnat de poezii, pe care însă nu le-a publicat pe vremea țarismului”³. O bună parte din operele autorilor evidențiați rămân a fi puțin cunoscute publicului cititor al epocii; abia la începutul secolului al XX-lea, poetul A. Mateevici, printr-o serie de poezii, ca: Eu cânt, Mama, În zarea anilor și, îndeosebi, Limba noastră, aduce un nou suflu în poezia basarabeană, pătrunzând adânc în sufletul basarabenilor, dar și al tuturor românilor.

Biblioteci, cititori, lectură

Printre metodele relaxante cele mai frecvente este, fără îndoială, lectura. Fie că ne referim la literatura artistică, fie la simpla citire a ziarelor cotidiene, cititul rămâne o ocupație plăcută pentru momentele de după o zi istovitoare de muncă. Pe de altă parte, „cartea este un mijloc de depășire”, deoarece, „... niciun om nu are suficiente experiențe personale pentru a se înțelege bine cu alții, nici pentru a se înțelege bine cu el însuși”⁴.

Presa periodică a timpului conține o problemă foarte variată, care nu avea cum să nu „alimenteze” setea de informație a locuitorilor orașului Chișinău. O serie de ziare și reviste, cum ar fi, Basarabia (1906), primul ziar de limbă românească apărut în Basarabia, Moldovanul (1907), coordonat de Gheorghe Madan, cunoscut gazetar și folclorist cu o anumită experiență de activitate de creație în România, Viața Basarabiei (1907), Luminătorul (1908), Glasul Basarabiei (1913) și altele⁵, publică pe paginile lor multe poezii, povestiri, articole cu conținut divers, de la ultimele evenimente politice până la momentele cele mai reprezentative ale vieții cotidiene, dar și operele lui D. Cantemir, C. Negruzzi, A. Donici, M. Kogălniceanu, G. Coșbuc, M. Sadoveanu și mulți alți autori români, favorizând astfel familiarizarea cititorului basarabean cu scrisul lor. În paralel sunt editate mai multe ziare și reviste de limbă rusă, comportând un caracter oficial, cum ar fi, Kișiniovskie eparbial'nâe vedomosti, Kișiniovskie gubernskie vedomosti sau periodice informative ca Bessarabskaia jizn', Bessarabeț, Drug etc. Pe lângă articole cu caracter politic și social, majoritatea ziarelor conțineau „știri din război”, „sfaturi de gospodărie sătească”, „știri locale fel de fel”, rubrici „de sănătate și de literatură”, precum și „frământări de minte” etc.⁶

Interesul manifestat de cetățeni față de presa periodică a timpului este evident din corespondența timpului. Astfel, scrisoarea poetului Alexei Mateevici către Ioan Pelivan, din 6 octombrie 1906 (din localitatea Zaim, Căușeni), evidențiază unele aspecte ale situației din provincie „...La noi, în Basarabia, te iau fiorii când începi povestea suferințelor poporului nostru moldovean și a acelor înjosiri, ce i-au fost scris să îndure... Însă poporul deja se deșteaptă, soarele renașterii a început să arunce și asupra românilor basarabeni razele sale strălucitoare ale propășirii...”⁷.

În același context, al descrierii timpului liber (ne referim la reprezentanții mediului intelectual chișinăuian), se încadrează scrisoarea lui Sergiu Cujbă către soția sa Eliza, din 27 octombrie 1906: „Seara fac recitații, explicări de literatură română. Duminica – lecții de literatură. Am tradus un cântec din rusește și acum îl cântă un rus cu vorbe românești. Să vezi ce frumos este. E o plăcere să știi că ai făcut ca rusul să cânte românește și apoi să-i și placă...”⁸

Majoritatea informațiilor sunt foarte convingătoare în ceea ce privește faptul că lectura reprezintă o delectare a locuitorilor orașului Chișinău. De altfel, exista chiar pe paginile ziarelor și revistelor un gen de reclamă reciprocă pentru a menține la curent publicul cititor. De exemplu, revista Luminătorul din 1914 publica anunțul: „Cetiți Glasul Basarabiei – gazeta națională moldovenească nepărtinitoare, literară și economică, cu tot felul de vești din toată lumea, se tipărește o dată pe săptămână, plata pe un an 2 ruble 50 copeici, pe jumătate de an 1 rublă 50 copeici. Cu trimiterea prin poștă. Cei mai nevoieși pot primi gazeta prin poștă pentru 1 rublă 85 copeici, fără a trimite prin poștă 1 rublă 25 copeici, iar un număr costă 3 copeici. Toți abonații pe anul 1914 la gazeta Glasul Basarabiei care trimit plata pe un an întreg vor primi în dar Calendariul Basarabiei pe anul 1915 (peste 100 de fețe, cu tot felul de vederi, scrieri alese și de folos pentru toți moldovenii ca: învățături morale, povestiri, poezii, sfaturi folositoare despre sănătate, gospodărie sătească, vorbe înțelepte, zicători și altele)”⁹. Din avizul citat este lesne de înțeles că majoritatea periodicelor ofereau anumite înlesniri abonaților, pentru a trezi interesul publicului larg, dar și pentru a mări numărul cititorilor.

În plus, prețul de vânzare al ziarelor era destul de acceptabil, dat fiind faptul că acestea conțineau informații foarte variate pentru a satisface setea de cunoaștere a cititorului. Un alt exemplu, abonamentul la revista Școala moldovenească pentru un an costa 3 ruble, iar în străinătate 10 lei¹⁰; preț destul de atrăgător, pentru comparație, V. Stroiescu donează, în 1917, 10 000 ruble și un vagon de hârtie pentru tipărirea cotidianului Cuvânt moldovenesc ¹¹.

În perioada studiată atestăm cazuri când autoritățile se implică pentru a stimula munca intelectualilor, îndeosebi, scrisul. O asemenea situație este când zemstva județului a dat, la propunerea lui P. Gore, 20 000 ruble, câte un premiu de 1000 ruble, pentru elaborarea unui Abecedar și pentru cea mai bună carte moldovenească¹².

O bună parte din momentele de lectură aveau loc în sălile Bibliotecii Publice Guberniale din Chișinău, care își avea sediul în curtea Dumei chișinăuiene sau în Biblioteca Municipală, care pe lângă sala de lectură și de împrumut la domiciliu dispunea și de o secție specializată pentru copii¹³.

Conform informațiilor pe care le deținem, rezultate din rapoartele perioadei, statul a făcut încercări pentru a asigura buna desfășurare a activității personalului angajat în biblioteci, acordând, în acest scop, o serie de subvenții. Astfel, pentru întreținerea Bibliotecii orașenești în anul 1912 a fost prevăzută suma de 8192 ruble și 55 copeici, din care s-au cheltuit 8116 ruble și 15 copeici. Cheltuielile făcute erau repartizate după cum urmează: salarizarea personalului – 4440 ruble, abonamente la reviste și ziare – 724 ruble 95 copeici, cumpărarea cărților – 842 ruble 32 copeici, copertare – 500 ruble, asigurarea contra incendiilor pe parcursul unui an, de la 4 februarie 1912 până la 4 februarie 1913 – 149 ruble 85 copeici¹⁴.

Conform datelor expuse, în anul 1900, din numărul total al cititorilor de 3276, cei mai mulți erau cei cu înscriere, circa 1723 (52,59 %); aceștia au solicitat aproximativ 65 389 cărți (33,15 % din numărul total al cărților solicitate pe perioada celor trei ani), dintre care două treimi le-au luat cu împrumut. În anul următor, numărul cititorilor crește cu câteva sute, fiind înregistrate 3632 de persoane, care au solicitat 73 930 cărți, dintre care 45,43 % la sala de lectură, iar 54,57 % la împrumut¹⁵.

De reținut, cifrele din anul 1902 reflectă situația parțială a cititorilor bibliotecii, dat fiind faptul că biblioteca a fost închisă în perioada 1 septembrie 1902 – 27 ianuarie 1903 din motivul transferării sediului acesteia. Din aceste considerente, în acest an la bibliotecă au fost înscriși 2675 cititori, adică: 27,91 % din cei 9583 cititori prezenți la bibliotecă în decursul celor trei ani. De asemenea, trebuie să evidențiem numărul mic al cititorilor-femei, care ne determină să credem că printre acestea analfabetismul era mai mare.

Din punctul de vedere al ocupațiilor, numărul cel mai mare de cititori ai Bibliotecii publice orașenești în perioada anilor 1900-1902 era reprezentat de muncitori (332 în anul 1900 (22,87 %) din numărul total și 316 în anul 1901, care constituie 22,95 %), fiind urmați de elevi (325 în anul 1900 (22,38 %) și 276 cititori în anul următor, 20,04 %), precum și de negustori, învățători, studenți. Un număr mic de cititori se înregistrează printre agricultori și meșteșugari (între 2,5 și 4 %). În rândul cititoarelor, cele mai multe aparțin clasei intelectualilor, învățătoarelor (în 1900 au fost înscrise 81 persoane (39,9 %), iar în 1901 – 101 cititoare, adică 28,53 % din numărul total al cititoarelor), medicilor (câte 20 și 26 pentru fiecare an menționat), precum și elevelor (26,84 %). Remarcabil este faptul că începând cu anul 1901 crește numărul femeilor încadrate în activități casnice, care sunt pasionate de lectură. Dacă în anul 1900 datele atestă 14 cazuri (6,9 %), în anul următor cifrele cresc până la 44 de femei casnice care frecventează Biblioteca orașenească (12,43 %).

În medie anual au fost înregistrați 18 cititori bărbați și 17 femei în anul 1900; în anul 1901, numărul cititorilor crește până la 30 bărbați și 18 femei, sporind în anul următor la 41 bărbați și 28 femei. Dacă ne referim la numărul mediu al persoanelor care frecventează zilnic biblioteca, acesta pare să fie, în anul 1900 – aproximativ de 91 de cititori, în 1901 – 130, iar în anul 1902, aproape se dublează la 242 cititori, conform datelor prezentate în tabelul 33. În total, pe parcursul celor trei ani, numărul mediu de cititori a fost de 30 – pentru bărbați și 21 – pentru femei, media frecvenței pe zi a constituit 154 persoane, au fost eliberate zilnic în medie câte 103 cărți, iar în medie anual – câte 18 cărți pentru fiecare cititor¹⁶.

Deși biblioteca se găsea în centrul părții de nord a orașului, în anul 1902 a crescut numărul vizitatorilor, care locuiau în sudul orașului. Printre cititori cel mai des întâlneți din punctul de vedere al categoriilor sociale

remarcăm nobilimea, iar din punctul de vedere al ocupațiilor – angajații în sfera de stat și individuală, în învățământ și în comerț.

Dacă ar fi să analizăm cererile de carte după conținutul acestora, am menționa, că acestea depindeau de preferințele cititorilor, dar și de necesitățile de informare în domeniul în care activa orașeanul. O bună parte a cărților solicitate țineau, probabil, de specializarea cititorului (solicitățile de carte științifică variază între 20,7-29,42 %), dar cea mai mare parte o alcătuiesc cererile de literatură artistică (76,25 %, 79,30 %, 70,58 %) pe parcursul celor trei ani studiați (tabelul 34)¹⁷.

Aceste cifre ne permit să conchidem că majoritatea cititorilor citeau literatură artistică, și mai puțini citeau pentru a-și îmbunătăți cunoștințele în domeniul de activitate, pe de altă parte, se pare că lectura reprezenta mai mult o plăcere, un divertisment decât o necesitate.

Majoritatea cititorilor preferau să-și facă abonament pentru întregul an de zile. Astfel, conform rapoartelor bibliotecii, în anul 1902 numărul persoanelor abonate la aceeași bibliotecă era de 2717, dintre care 2093 bărbați și 625 femei, repartizate astfel după categoria socială. În anul 1902, majoritatea cititorilor care dispuneau de abonament pentru Biblioteca publică orășenească sunt reprezentați de mica burghezie (981 bărbați și 439 femei, în total 1420 de persoane, adică 52,26 % din numărul total al cititorilor). Aceștia sunt urmași de persoane ale căror categorie socială este nedeterminată (circa 442 bărbați și 114 femei, în total 556 cititori, 20,46 %), precum și de reprezentanții nobilimii (153 bărbați și 21 femei, 6,4 %). Cifrele ne oferă posibilitatea să remarcăm un număr foarte redus de cititori din rândurile clerului, preoțimii locale (doar 4 persoane înregistrate, 0,15 %), precum și printre militari (11 cititori, 0,4 %); în ambele cazuri cititori de gen feminin nu sunt înregistrați, fapt care ne permite să credem că, fie că în perioada cercetată foarte puține femei făceau parte din aceste categorii sociale, fie că cititoarele acestor categorii sociale nu au fost înscrise în anul 1902.

Cât privește repartizarea cititorilor Bibliotecii publice orășenești după confesiune și reședință, conform raportului din anul 1911, aceștia erau divizați după cum urmează¹⁸. Cifrele extrase din Raportul anual al bibliotecii arată că, din punctul de vedere al confesiunii căreia aparțineau, cei mai mulți cititori ai acesteia în anul 1911 erau iudei, în total 1661 persoane (adică 61,13 %), dintre care 1138 bărbați și 523 femei. Creștinii se situau pe locul al doilea, în număr total de 1056 cititori (38,87 %), mai mulți bărbați (954) decât femei (102)¹⁹.

Același raport ne indică faptul că cei mai mulți cititori ai Bibliotecii Municipale își aveau reședința în partea de jos a orașului Chișinău, raportul instituției în anul 1911 înregistrează în total 1465 de cititori (53,92 %) din această parte a orașului, dintre care 1041 bărbați și 424 femei. În același timp, în partea de sus a orașului au fost înregistrați 1149 cititori (42,29 %), 960 bărbați și 189 femei. Din datele statistice ale perioadei rezultă că la periferiile capitalei aproape că nu se citea, lucru explicabil, în condițiile în care aici locuiau reprezentanții categoriilor sociale cele mai joase ale societății chișinăuene (3,64 % din cititorii înregistrați)²⁰.

În anul 1911 s-au înregistrat, în medie, 5035 cititori, care în decursul anului au frecventat biblioteca de 98 069 ori, pe parcursul cărora au solicitat 132 076 exemplare de cărți, reviste și ziare. Pe de altă parte, cititorilor bibliotecii le-au fost eliberate în medie zilnic 489 cărți, reviste și ziare²¹.

Remarcabil este interesul cititorilor chișinăuieni față de literatura pentru copii. Astfel, în același an, 1911, au fost înregistrați 866 de cititori de acest gen (17,2 %), care au efectuat pe parcursul anului aproximativ 21 274 de vizite, în decursul cărora au solicitat informații pentru copii din 22 789 surse²².

Așadar, la începutul secolului al XX-lea, în Biblioteca publică orășenească din Chișinău atestăm un număr considerabil de vizitatori, dintre aceștia mulți erau cititori activi, cu sau fără abonament, care au solicitat cărți cu un conținut foarte variat. Datele extrase din rapoartele anuale realizate de Biblioteca publică orășenească din Chișinău ne permit să concluzionăm, că lectura era una dintre ocupațiile cele mai pasionante ale locuitorilor orașului.

Muzică, teatru, muzee, biserici

Printre preferințele chișinăuienilor trebuie menționat gustul rafinat al acestora pentru muzică și dans. Conform informațiilor timpului, „Chișinăul era un oraș cu coruri multe și bune... Cel mai bun cor era al Catedralei, condus de Vladimir Berezovschi. Școala Eparhială avea un cor... Majoritatea bisericilor aveau corurile lor...”²³. Aceste informații sunt completate de afirmațiile martorilor perioadei, care relatează în amintirile lor despre activitatea corului lui Gavriil Musicescu și cel al lui Mihail Berezovschi, prezente pe scenele din capitala provinciei²⁴. Astfel, potrivit unui anunț publicat în presa periodică a timpului, „la 21 noiembrie, în Chișinău, în Sala Casei Eparhiale va avea loc concertul dat de S.G. Murafa, unde vor lua parte Anastasia Pavlovna Dicescu (soprano), Simion Gheorghevici Murafa (bariton), Ilie Ionescu-Sibianu (pianist, compozitor, profesor la Conservatorul din Iași), Alexandru Teodorini (violonist)²⁵. O bună parte a interpreților aparțineau muzicii autohtone, cum ar fi Anastasia Dicescu (1885-1945), care a fost cântăreață și pedagog, vedetă a scenei lirice și director al primului Conservator din Chișinău²⁶.

Descriind contextul apariției Operei din Chișinău, A. Dănilă menționează că în ultimul an al secolului al XIX-lea, compozitorul V. Rebikov, venit curând în capitala Basarabiei, a organizat la Chișinău secția Societății

Muzicale Ruse, în cadrul căreia ia ființă „o serioasă Școală de muzică”²⁷. Un rol important în dezvoltarea muzicală a Chișinăului l-a deținut și Școala muzicală particulară a lui V. Gutor, care a avut-o ca absolventă pe solista Operelor principale din Petersburg și Moscova Eugenia Lucezaskaia, mai târziu solistă la teatrele din Cluj și București²⁸.

Așadar, la răscrucea secolelor XIX-XX, Chișinăul, inclusiv datorită așezării sale geografice favorabile, era considerat unul dintre cele mai muzicale centre din gubernie. În această perioadă se deschid clasele de canto ale surorilor C.M. Hrjanovski, iar în anul 1906, în școala lui V. Gutor a avut loc primul concert de muzică românească, precedat de o prelegere despre cântecul românesc. În această perioadă își desfășoară activitatea Societatea „Armonia”, care se integrează în Societatea Muzicală Rusă²⁹.

La înviorarea vieții muzicale a Chișinăului au contribuit numeroasele turnee ale trupelor italiene (și nu numai) de operă cu soliștii M. Batistini, Tina de Lorenzo, D. Tetrezzini, Marcela Sembrich. De asemenea, aici veneau un șir de cântăreți din Rusia. Au fost prezentate mai multe spectacole de trupele conduse de Șein, Valentinov ș.a.; au evoluat artiștii: G. Pirogov, L. Sobinov, A. Nejdanova, I. Alceviski, M. Petipa, M. Fokin, T. Karsavina, cărora li s-au adăugat spectacolele trupei ucrainene de operă și dramă³⁰. În această perioadă, Chișinăul găzduiește mai multe personalități marcante ale muzicii ruse – S. Rahmaninov, F. Șaleapin, A. Skreabin, A. Nejdanova, F. Kreisler, polonezul H. Weniawski ș.a.

În paralel, la Chișinău evoluează diferite formații de lăutari, care cântau pe la nunți și cumetrii, având un repertoriu foarte variat din folclorul poporului român. La începutul secolului al XX-lea, în Chișinău se înregistrează o întreagă pleiadă de lăutari, printre care: Costache Marin (1840-1911), Gheorghe Heraru (1853-1920).

Manifestările culturale de acest gen erau susținute de personalitățile și autoritățile locale. Conform E. Istrati, de exemplu, Ion Pelivan susține orice manifestare din viața națională: „La Școala de muzică «Gutor» din Chișinău el organizează o serbare cu program de cântece românești, iar pe lângă redacția gazetei Basarabia înființează un cor românesc din elevii Seminarului Teologic, care au răspândit apoi melodiile naționale în toată Basarabia³¹.

De asemenea, Ion Pelivan era preocupat de răspândirea muzicii vechi moldovenești și a muzicii naționale pentru pian, coruri și orchestre în Basarabia. El solicită ajutorul generalului Ștefan Stoica. În scrisoarea din 6 august 1912 el scria: „Apoi ne trebuie foarte multe bucăți serioase muzicale naționale pentru piano, coruri și orchestre. Sunt niște bucăți din Caudella, Enescu, Vidu, Porumbescu etc., care sunt în stare să trezească morții din mormânturi... am ascultat la Slănic Sârba Eforiei, cântată de orchestra militară și așa fi dat pe ea cât ar fi cerut, dar... nu e «tipărită...»”³².

Concertele date la Chișinău se bucurau de un adevărat succes din partea publicului. Din raportul prezentat referitor la activitatea desfășurată în anul 1915 de Societatea Muzicală din Chișinău evidențiem următoarele informații: ca rezultat al concertului dat la 22 octombrie a aceluiași an, această societate a acumulat venituri din: bilete – 701 ruble 75 copeici, din program – 27 ruble 50 copeici, donații – F. Stanovici – 3 ruble, A. Gudevici – 5 ruble, I. Klosovski – 3 ruble și alții, în total – 31 ruble 25 copeici. Conform acestor date, suma totală a veniturilor se egala cu 760 ruble 50 copeici. Cheltuielile suportate de societate includeau, între altele, timbre pe bilete – 41 ruble 25 copeici, plus opt conturi, în total 108 ruble 50 copeici. Suma totală a cheltuielilor se echivala cu 149 ruble 75 copeici. Restul de 610 ruble 75 copeici, care constituia venitul net al concertului, era donat după cum urmează: suma de 209 ruble 59 copeici era trimisă la Petrograd Comitetului de îngrijire a prizonierilor de război, iar 407 ruble 16 copeici au fost date centrelor de caritate orașenești³³. Evident, la manifestațiile muzicale de acest gen participa, de regulă, elita orașului; pentru categoriile de jos ale populației acestea erau mai puțin accesibile.

Mulți cântăreți și interpreți vestiți ai timpului sunt invitați la Chișinău din România sau din alte țări europene. De exemplu, Pantelimon Halippa, membru al redacției ziarului Basarabia, Chișinău, în scrisoarea din 29 decembrie 1906 adresată lui Sergiu Cujbă, care între timp fusese expulzat de către autoritățile rusești din Basarabia și se afla la București, relatează despre manifestația studenților tehnologi ce urma să aibă loc la 8 ianuarie 1907 în capitala Basarabiei și dorința acestora de a invita „un cântăreț și o cântăreață din România”³⁴.

Nu putem omite faptul că la începutul anului 1918, la Chișinău se află în turneu, pentru mai multe concerte, compozitorul George Enescu, venit la invitația lui O. Ghibu, „să vadă basarabenii, atât moldovenii, cât și rușii, că avem și noi artă și mari artiști”³⁵. Cel de-al treilea concert al său urma să aibă loc chiar în ziua de 27 martie, ziua Unirii, însă O. Ghibu solicită amânarea acestuia întrucât sala avea să fie ocupată pentru banchetul dat de Sfatul Țării în onoarea Actului Unirii³⁶. Compozitorul român era prezentat astfel de presa timpului: „George Enescu, neîntrecutul artist, care va da zilele acestea trei concerte la Chișinău, este una dintre cele mai frumoase glorii pe care le-a dat până acum poporul român”³⁷. Numeroasele panouri ale capitalei anunțau programele de concert. Primul, cel din 24 martie, a fost dat în folosul refugiaților transilvăneni. S-a cântat Uvertura Oberon de Weber, Concertul nr. 1 pentru pian și orchestră de Ceaikovski (solist Nicu Caravia), Simfonia nr. 7 de Beethoven și o piesă de Saint-Saens. În al doilea concert al lui G. Enescu s-a cântat Carnavalul din Paris de Svendsen, Concertul în la-minor pentru violoncel și orchestră de

Klughardt (solist Flor Breviman), Dansul macabru de Saint-Saens (cu Socrate Barozzi la violină) și Simfonia nr. 5 de Beethoven. Acest program a fost dat în folosul soldaților moldoveni morți în Primul Război Mondial. Recitalul de vioară, care cuprindea Concertele de Ceaikovski și Saint-Saens, precum și Simfonia spaniolă de Lalo a fost amânat pentru seara de 28 martie³⁸.

Printre alte divertismente ale populației orașului Chișinău, în afara lecturii și a muzicii la care am făcut referință, în presa periodică a perioadei studiate sunt evidențiate spectacolele de teatru și cinema.

În noiembrie 1897, operatorul francez Felix Mesghis, reprezentant al firmei fraților Lumière, filmează la Chișinău primii metri de peliculă cinematografică³⁹. Au urmat apoi filme ale operatorilor firmei Pathé și ale cameramanilor ruși. În perioada de la începutul secolului al XX-lea, în Chișinău se deschid și își desfășoară activitatea primele cinematografe, care de multe ori erau numite de populație teatre. Cele mai cunoscute erau: „Odeon”, „Orfeum”, „Express”, „Colosseum”, „Clubul Polonez” ș.a., care în anul 1912 aveau în total peste 1000 de locuri. Izvoarele timpului atestă existența unui repertoriu destul de variat în ceea ce privește tematica prezentată, dar și genurile abordate: de la drame, comedii, thrillere, la filme cu caracter istoric etc. Să evidențiem câteva titluri: Crâșma sângeroasă, Contele de Monte Cristo, Arma răzbunării și altele⁴⁰. De exemplu, ziarul Bessarabskaia jizn' din iulie 1910 publica anunțul incitant potrivit căruia la cinematograful „Orfeu” chișinăuienii puteau viziona spectacolul Simțul sclaviei⁴¹. Filmele erau mute și se rulau pe fundalul unei muzici executate la pian sau de fanfară. Proiectarea filmului se făcea în mai multe părți, de obicei 3-4, între acestea fiind incluse deseori momente publicitare, de obicei se făcea reclamă unui nou film. În ceea ce privește prețurile, acestea variau între 20 și 50 de copeici, în funcție de genul filmului, dar mai ales de durata acestuia⁴².

Chiar dacă accesul școlărilor la vizionarea filmelor era limitat de o comisie de cenzori, autorizată să stabilească dacă conținutul filmului nu comportă anumite consecințe negative asupra tinerei generații, acestea reprezentau o atracție pentru spectatorii de toate vârstele. Tot în presa periodică a timpului apar primele reacții ale conservatorilor împotriva răspândirii cinematografelor și al conținutului repertoriului acestora. Într-unul din articole se menționează despre influența negativă a cinematografelor asupra tinerilor: „Cinematografele au cunoscut în ultimul timp o largă răspândire. Pe lângă acțiunile de dezvoltare culturală, au loc și aspecte negative. Mergând pe străzile orașelor mari, privind la grupurile de tineri și adolescenți, care urmăresc cu lăcomie reclamele cinematografelor, în care atributele esențiale sunt otrava și cuțitul, trebuie să vizionezi 2-3 spectacole, pentru a te convinge că acestea constituie un pericol pentru sufletul copilului și educației morale a tinerei generații. Cinematografeleucid acele elemente ale binelui pe care încearcă să le dea copiilor familia și școala...”⁴³. În continuare, autorul articolului solicită accesul elevilor și adolescenților la filme după un program special sau fiind însoțiți de părinți.

În același context se înscriu și spectacolele de teatru. Flacăra teatralității era întreținută de numeroasele formațiuni de amatori care pun în scenă piese în limba română. La Chișinău era cunoscut cercul de teatru al lui A. Mavrodiadi, care juca atât piese în limba română, originale, cât și traduceri. Încă în 1884 în capitala Basarabiei ia ființă Societatea Amatorilor de Artă Teatrală⁴⁴. Aceasta, precum și Societatea Amatorilor de Artă Dramatică din Chișinău, înființată încă la finele secolului al XIX-lea, urmăreau scopul de a contribui la dezvoltarea tinerelor talente artistice și cultivarea dragostei spectatorilor pentru arta scenică. Amatorii apelau la creația dramatică a clasicilor de origine rusă, cum ar fi: N. Gogol (Căsătoria, Revizorul), A. Ostrovski (Pădurea, Ursuza), L. Tolstoi (Roadele învățăturii), A. Cehov (Ivanov, Ursul), M. Gorki (Închisoarea). Din dramaturgia românească au fost înscenate Kir Zuliaridi și Cinel-Cinel de V. Alecsandri. Trupele românești care soseau în Basarabia din Vechiul Regat includeau în reprezentațiile lor și figuranți locali. Au văzut lumina și câteva piese ale autorilor basarabeni de limbă rusă ca, de exemplu, V. Lașcov, Foaiă agronomică⁴⁵.

După revoluția rusă din 1905, la Chișinău și în satele din împrejurimi se încearcă a se juca piese românești. Astfel, în 1906, în satul Băcioi, situat în apropierea capitalei, profesorul V. Hartia împreună cu câțiva intelectuali joacă în fața țăranilor piesa lui V. Alecsandri Cinel-Cinel, iar învățătorul V. Graur joacă aceeași piesă și Baba Hârca în satul Ialoveni⁴⁶.

În anul 1908 este organizată o trupă de amatori în frunte cu Gh. Madan și cu sprijinul boierilor basarabeni P. Dicescu, Suruceanu, Cononovici și al altora; se joacă piese din V. Alecsandri, C. Negruzzi la Chișinău și Orhei⁴⁷.

În Neamul românesc din 15 februarie 1908 sub titlul O serbare românească în Basarabia găsim descrierea unei reprezentații organizate de această trupă de amatori: „În ziua de 4 februarie a fost în Chișinău o reprezentație și un bal, aranjate de către Societatea de binefacere „Bessarabeț”. De către d-re și tineri s-a jucat frumosul vodevil al dlui V. Alecsandri Cinel-Cinel. Rolul lui Graur l-a jucat d. Madan, iar al Floricăi, d-ra Sârbu. Au mai luat parte în vodevil d-rele A. Dicescu, I. Dicescu, T. Suruceanu, N. Semigradov, Savoischii ș.a. și tinerii Popa, Razu, Suruceanu, Popescu, Andronovici, Gumalica ș.a. O mulțime de ofițeri și funcționari ruși, guvernatorul Basarabiei, generali ș.a. au luat parte cu familiile lor. Când s-a ridicat cortina, lumea era parcă fermecată de priveliștea uimitoare: porturi naționale, grai românesc, tablouri cam uitate, dar scumpe sufletului nostru. Artiștii amatori cu mult drag jucau rolurile lor. Mai cu deosebire d. Madan a arătat un adevărat talent

de artist. S-au cântat mai multe cântece bine aranjate și executate perfect... Aplauzele îndelungate ale publicului au fost cea mai dreaptă și mai bună răsplată pentru tinerii artiști”⁴⁸.

În aceeași ordine de idei, în ziua de 31 ianuarie 1909 la Chișinău se dă o altă reprezentație teatrală, despre care ziarul ieșean Evenimentul scria: „O frumoasă prezentație teatrală și un grandios bal au avut loc astăzi în teatrul Blagorodnoe Sobranie dat de boierii moldoveni din Chișinău. D-na Elena Cononovici și comitetul organizator telegrafic a invitat pe d. P.S. Alexandrescu să binevoiască a lua parte la reprezentația teatrală în rolul lui Colivescu din Florin și Viorica. Sala era mai mult ca plină, că lumea era nevoită să stea și prin sălile de intrare...

Dra Serbova-Sârbu în rolul Floricăi era încântătoare, interpretarea dată era uimitoare, gingășia jocului a fost fascinantă, nenumărate aplauze și rechemări au fost răsplata din partea publicului. D. Madan în Florin a fost adevărat actor, schimbările ce impun rolul au fost redată cu mult talent, despre d. P.S. Alexandrescu în rolul lui Colivescu e de prisos să vorbim, căci e prea cunoscut în Chișinău ca artist de valoare, aplauzele în tot timpul actului erau nesfârșite, ca și chemările. La finele piesei s-au dansat hora, Frumușica și Mureșeanca de către toate domnișoarele și domniile care luaseră parte...”⁴⁹

La 9 februarie 1912 această trupă prezintă piesa lui C. Negruzzi Doi țărani și cinci cârlani în teatrul „Blagorodnoe Sobranie” din Chișinău. În ziarul Mișcarea, un oarecare Rinaldo sub titlul Impresii, scrie următoarele despre această serbare: „Se dădea o serbare moldovenească pentru mărirea averii orfelinatului din Chișinău. Lume multă – elită și mare însuflețire. Se juca o piesă românească, Doi țărani și cinci cârlani de C. Negruzzi. Rolurile de femei au fost susținute de două d-re din elita Chișinăului, iar rolurile bărbaților de d-l Madan, cunoscut ziarist, și d-l Petre Alexandrescu – pensionar al teatrului din Iași – poftit pentru a le da concursul. Vodevilul lui Negruzzi, departe de a avea vreo valoare dramatică, are totuși vorbe de spirit și unele situații nimerite. Publicul a râs mult și a aplaudat des. Se juca «moldovenește» și publicul român a fost entuziasmat”⁵⁰. După ce descrie jocul actorilor, autorul adaugă: „Vodevilul Doi țărani și cinci cârlani a fost primit cu entuziasă bunăvoință, ceea ce nu se întâmplă acum pe scenele din Regat. Nimerit ar fi să se joace mai des piese românești, nevoia se simte și va fi asigurată izbânda inițiatorului. Aplauzele, ce ridicau cortina de atâtea ori, îmi trezeau în suflet o caldă, dar stânjenitoare înduioșare”⁵¹.

Citatele de acest gen pot fi foarte numeroase. Astfel, de exemplu, „în seara zilei de 25 ianuarie / 7 februarie 1918, locuitorii orașului Chișinău au vizionat spectacolul Răzvan și Vidra de B.P. Hasdeu în interpretarea actorilor ieșeni. La sfârșitul spectacolului, deputatul V. Țanțu, președintele Societății culturale „Făclia”, a dat citire unei adrese de mulțumire, în care a arătat năzuința românilor basarabeni „de a fi și ei cândva uniți cu toți românii și de a alcătui cu toții la un loc o Românie nouă...”⁵².

Fragmentele prezentate mai sus ne demonstrează că, cu toată asprimea regimului țarist în Basarabia, au existat și începuturi de teatru românesc. Aceste reprezentații, deși aveau uneori un caracter mai mult sau mai puțin accidental, erau primite cu căldură de publicul chișinăuian.

Primele încercări de creare la Chișinău a unui teatru particular de operă au fost făcute în anul 1910. Ideea aparținea Bojenei Belousova, fiica nobilului basarabean Victor Iacubovici. Aceasta era proprietara magazinelor de muzică din Chișinău, care serveau și în calitate de centre de propagare a artei muzicale și teatrale⁵³. Pentru organizarea teatrului de operă, ea este ajutată de directorul școlii de muzică G.I. Seidler, absolvent al Conservatorului din Paris (clasa vioară și teoria muzicii), precum și de V.S. Karmilov, absolvent al Conservatorului din Moscova, care în scurt timp reușește să creeze nu numai o clasă serioasă de canto solistic, dar să organizeze din nou corul și orchestra copiilor de la aceeași școală⁵⁴. Deși au fost făcute mai multe eforturi în această direcție, primele montări de spectacole de operă apar în 1918, odată cu deschiderea Operei din Chișinău (primul spectacol de acest gen are loc la 6 august 1918).

În pofida încercărilor de teatru înfăptuite, în perioada de la începutul secolului al XX-lea, trebuie remarcat că adevăratul teatru din Chișinău și, respectiv, din Basarabia, a fost înființat mai târziu, după Marea Unire. Viața teatrală între Prut și Nistru va cunoaște un avânt în perioada imediat următoare după Marea Unire, și anume, în anii 1918-1923. În această perioadă a făcut primii pași teatrul național din Basarabia. O instituție teatrală cunoscută în Basarabia era Teatrul Popular din Chișinău, activitatea căruia se va face cunoscută abia după anul 1920, când acesta, depășind dificultățile de ordin fracționar, va reuși să captiveze atenția publicului chișinăuian⁵⁵.

Despre același Teatru Popular, ca și despre funcția teatrului în general, se menționa într-un articol din presa timpului: „Rațiunea de a fi a teatrului este funcția lui de culturalizare... Nu intrăm în analiza pricinilor pentru care publicul din Chișinău nu frecventează teatrul. Fapt e că teatrul din localitate nu-și îndeplinește rolul pe care îl are. Și dacă publicul nu se înghesuie la teatru, atunci teatrul trebuie să caute publicul, adaptându-se la cerințele și condițiile locale. Teatrul din localitate trebuie să aibă mai mult o funcție culturală de educație a maselor...”⁵⁶. Cadrul de dezvoltare a teatrului din Basarabia devine favorabil odată cu modificările legislative făcute în acest domeniu al culturii de guvernul României întregite.

Printre alte modalități de petrecere a timpului liber pot fi evidențiate vizitele la muzeu. În perioada de la începutul secolului al XX-lea, în Chișinău, ca și în alte mari orașe ale Europei, existau persoane pasionate de obiecte de artă și valoare, colecțiile cărora vor sta la baza fondării muzeelor private ale epocii. Descriind

evoluția muzeului basarabean din această perioadă, cercetătoarea E. Ploșniță remarcă faptul că încă în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea este organizat Muzeul Zemstvei, inițial cu profil limitativ de muzeu agricol, apoi cu caracter zoologic, agricol și de artă casnică, care își va lărgi treptat profilul, datorită donațiilor, devenind un adevărat centru de cercetare locală. Acesta participă la mai multe expoziții, cum ar fi cea din anul 1901, organizată la Sankt Petersburg, unde sunt expuse preparate anatomice, biologice și embriologice la congresul medicilor și naturaliștilor ruși, fiind apreciate de experții ruși; sau, cea din 1913, care are loc în același oraș, unde sunt prezentate prosoape și covoare moldovenești⁵⁷. Despre organizarea unor expoziții periodice cu caracter agricol la Chișinău menționează un martor al timpului, P. Mihail⁵⁸.

Disponând de un program favorabil, deoarece „vizitatorii particulari din oraș puteau veni între orele 11 și 14 în zilele de duminică, în timp ce pentru cei veniți din alte localități și pentru cei în grup vizitarea muzeului se făcea în orice zi la orice oră”, vizita la muzeu devine curând una dintre modalitățile frecvente de organizare a timpului liber al locuitorilor orașului Chișinău, precum și al oaspeților capitalei. Acest fapt îl consemnează și numărul în creștere al vizitatorilor muzeului menționat. Astfel, dacă în primii ani ai existenței muzeului numărul vizitatorilor, atât al adulților, cât și al elevilor este notat printr-o cifră comună, începând cu anul 1900 înregistrarea acestora se face separat, motiv care ne permite să conchidem că numărul vizitatorilor crește. De altfel, conform datelor prezentate de cercetătorii acestei probleme, dacă în anul 1900 numărul vizitatorilor atinge cifra de 2000, atunci în anul 1911 muzeul a fost vizitat de 14 562 de adulți și 11 463 elevi, ceea ce constituie, în total, 26 025 vizitatori ai muzeului⁵⁹.

Conform afirmațiilor aceleiași autoare, colecțiile din acea perioadă erau eterogene, acestea se găseau în casele bogate din Chișinău, precum și în conacurile din provincie. Ele cuprindeau: picturi, sculpturi, piese de mobilier, numismatice, arme, obiecte de podoabă, bijuterii, medalii, obiecte din faianță, porțelan sau argint⁶⁰.

Aceste colecții erau completate cu obiecte aduse din străinătate, îndeosebi, din Franța, Germania sau Rusia. Semnificative sunt, în acest sens, muzeele particulare, care concentrau pasiunea nobilimii de a acumula curiozități ale naturii și obiecte rare (o colecție de acest gen a alcătuit încă la mijlocul secolului al XIX-lea A. Ruppert, olandez de origine, fost guvernator al Siberiei de Est), care reprezintă primul tip de muzeu privat din Basarabia⁶¹.

O altă colecție de același fel a fost cea a lui I. Suruceanu, care în anii '80 ai secolului al XIX-lea conținea „3000 de antichități egiptene, un număr enorm de amfore antice, toate de amfore ștampilate, vase grecești și romane, 75 000 de obiecte de sticlă, bronz, argint și aur, 202 unități de cercei și inele din metale prețioase, 8000 de monede vechi din aramă, aur și argint și o bibliotecă cu 3500 volume”. Această colecție va fi împărțită și achiziționată pe părți de muzeele din Odesa, Herson, Moscova, astfel, încât în anul 1915 din ea rămăsese numai biblioteca, care cuprindea mai multe cărți în limbile română, franceză, germană, latină și greacă; încetând a mai exista după anul 1918⁶².

Demn de evidențiat este și faptul că printre colecționari erau reprezentanți ai diferitor categorii sociale, ca urmare, conținutul colecțiilor reflectă, pe de o parte, pasiunile personale ale titularului, iar pe de altă parte, realizările științifice ale perioadei în care acesta a trăit.

Dezvoltarea domeniului muzeal, precum și creșterea numărului de colecții ale obiectelor de artă individuale a determinat participarea chișinăuienilor la diferite expoziții de artă, cum ar fi cea din 1902 la Sankt Petersburg sau organizarea unor expoziții locale. În cadrul acestora sunt expuse publicului diferite obiecte de artă care reflectă modul de viață al perioadei. Ca urmare, acest gen de manifestații culturale se bucură atât de o atenție sporită din partea locuitorilor orașului, cât și a vizitatorilor străini. Astfel, de exemplu, expoziția agricolă și industrială din anul 1903 a fost vizitată de 32 880 de vizitatori cu bilete și 7832 de elevi care au asistat la ea gratuit, găsind un bogat material de documentare și cercetare⁶³.

Faptul că orașul Chișinău devine un adevărat centru muzeistic⁶⁴ este susținut și de apariția Muzeului de Istorie (creat de Comisia Gubernială Științifică a Arhivelor din Basarabia, autor Ion Halippa) și Muzeul Bisericesc (creat în 1906 de Societatea Istorico-Arheologică Bisericească din Basarabia), care avea trei secții: numismatică, carte veche și veșminte bisericești.

Așadar, vizita la muzeu intră în viața cotidiană a locuitorilor orașului Chișinău, devenind una dintre modalitățile de organizare a timpului liber, dar și o posibilitate de a-și îmbogăți cunoștințele despre tradițiile locale, precum și cultura generală a vizitatorului.

Percepută mai mult ca o activitate de eliberare a spiritului, morală, decât un divertisment în sensul adevărat al cuvântului, vizita la biserică și asistarea la slujbele religioase obișnuite sau de sărbătoare reprezintă o preocupare a cetățeanului simplu, dar și a elitei societății chișinăuiene.

În perioada cercetată, Chișinăul posedă o frumoasă catedrală, construită în centrul orașului, în care se aflau sarcofagele arhiepiscopilor Dumitru Sulima, Antonie și Mitrofan, precum și numeroase biserici: „Măzărachi”, „Sf. Arhanghel”, „Sf. Ilie”, „Buna Vestire”, „Sf. Gheorghe”, „Sf. Haralambie” și altele⁶⁵.

Potrivit martorilor perioadei, dar și descrierilor istoricului român N. Iorga, „Chișinăul e un oraș bisericos. Prin toate părțile, pe jos în trăsuri, vezi preoți chemați pentru deosebite pricini la mitropolitul-eshar al țării,

care e astăzi un rus. Ei se înfățișează neobișnuit pentru noi: pălărie neagră, tare sau moale, fără margini mari, un lung anterior de culoare cenușie, pantaloni care se văd dedesubt. Poartă părul împletit în coadă sau răsfrat în vițe neunse care fâlfâie sălbatic. Pe piept le atârnă o cruce argintie prinsă cu un lanț de grumaz. Merg rău, repede și nu fac nicio impresie de demnitate cucernică în alergăturile acestea a lor..."⁶⁶. Descriind în continuare instituțiile de cult basarabene, autorul menționează: „Bisericele sunt multe, din toate stilurile. Una parcă aș aduce aminte de clădirile moldovenești, dar, dacă te uiți bine, vezi că are în litere de aur, o inscripție polonă. Altele au tot felul de umflături, turnulețe, coperăminte verzi. Am văzut chiar un paraclis, la școala de fete, care era săpat în piatră, de o deosebită îngrijire. Cui îi place stilul muscălesc, poate să admire: oricum sunt mari, curate și bine înconjurate..."⁶⁷

Referindu-se la rolul religiei în viața poporului basarabean, N. Popovschi constată că „religia nu numai a păstrat nevătămate în sufletul lui aceste puteri suflătoare ale neamului, ci a și creat acea încordare care poate înlesni mult rezolvarea problemelor mari ale vieții..."⁶⁸.

Fire religioasă, dar și morală în același timp, basarabeanul își organiza timpul liber, fiind preocupat de purificarea sa spirituală, prin acțiuni directe (cum ar fi iertarea păcatelor la biserică), dar și indirecte, prin activități caritabile, de ajutorare a aproapelui. În acest sens, la Chișinău apar la începutul secolului al XX-lea o serie de societăți, având diferite scopuri, care contribuie la transformarea orașului în centru urban și cultural. Astfel, în anul 1911 este înființată Societatea Frățimea profesorilor de religie din Basarabia, care avea scopul de a uni pe toți profesorii de religie din școlile secundare și medii, de a se ajuta reciproc la realizarea datoriilor pe care le aveau față de biserică și școală, de a colabora la predarea religiei și a educației morale și religioase a elevilor etc.⁶⁹. Această societate urmărea, pe de o parte, promovarea valorilor culturale și științifice locale, iar pe de altă parte, și scopuri caritabile, de a ajuta anumite categorii sociale vulnerabile ale societății. De exemplu, potrivit surselor timpului, „ca să ajute pe orfanii din Basarabia, s-a înființat încă de curând un comitet la Chișinău, având în frunte pe Preacuvioșia sa părintele Arhimandrit Gurie și pe domnul Pelivan. Pentru scopul atât de creștinesc, comitetul a primit din România un ajutor începător de 100 000 lei, iar Banca Națională a României a dat 50 000 lei. Se va urma adunare de daruri și aici în țară și suntem încredințați că fiecare om de inimă va ține să fie scris, cu cât poate mai mult în șirul celor ce au dăruit pentru frumosul scop."⁷⁰ Donațiile obținute, atât cele obținute de la populația locală, cât și cele externe, urmau să fie transferate la orfelinatele din Chișinău și din alte localități ale Basarabiei.

Având același scop, al carității, Congresul eparhial din 1910 înființează din mijloacele personale ale clerului basarabean, provenite din cotizațiile anuale, două burse a câte 100 ruble fiecare, pe lângă școala de fete, pentru copilele învățătorilor din școlile bisericești, indiferent de clasa socială; de asemenea, fixează o sumă anuală în folosul casei de ajutor reciproc a învățătorilor din școlile bisericești pe calea reținerii a câte 50 de copeici din cotizațiile personale ale clericilor și tot acest congres hotărăște înființarea, pe seama fabricii eparhiale de lumânări, mai multe burse pe lângă școala eparhială de fete, pentru copilele învățătorilor din școlile bisericești⁷¹.

Divertisment

Timpul liber putea fi „omorât”, de asemenea, prin intermediul plimbărilor în parc. Prin grija autorităților locale, parcurile și locurile de agrement erau întreținute în bună ordine și curățenie. Este cunoscută, în acest sens, decizia conducerii orașului Chișinău referitoare la reconstrucția și reamenajarea parcului central de odihnă, Grădina Publică, care este cel mai vechi parc din oraș, conceput și amenajat în manieră clasică. Aici, locuitorii orașului, istoviți după o zi de muncă, puteau merge la plimbare sau să se așeze pe o bancă, pentru a asculta muzica locală și pentru a da frâu liber imaginației.

De multe ori parcul reprezenta locul de întâlnire cu prietenii, pentru a discuta pe diferite teme sau pentru a juca cărți. Această pasiune, foarte frecventă, a locuitorilor orașului Chișinău va fi oarecum „legalizată” după Unire. Prin Legea nr. 3843 din 22 decembrie 1918, prețurile la cărțile de joc de la 1 februarie 1919 se fixează 40 lei pentru cărțile de joc pentru cercuri; 20 de lei – cărțile de joc calitate I; 10 lei – cărțile de joc calitate II⁷². De menționat, prin aceeași lege se adăugau la cărțile pentru cercuri și de calitate I încă câte 4 lei, iar cele de calitate II câte 2 lei, sume care urmau să constituie fonduri de donație pentru „Familia luptătorilor”, Societatea invalizilor și Societatea ortodoxă din Basarabia⁷³.

Prin urmare, concepute în sens larg, formele de relaxare și de divertisment atestate ca modalitate de petrecere a timpului liber de către locuitorii orașului Chișinău în perioada de la începutul secolului al XX-lea sunt foarte complexe și comportă un conținut foarte divers. De la cele cu o tentă a dezvoltării intelectuale, cum ar fi spectacolele de teatru și film sau cititul cărților, vizitele la muzeu ș.a., la cele care constituie o simplă relaxare, de tipul plimbărilor prin parc sau jocul de cărți, toate modalitățile de divertisment descrise reprezintă, de fapt, atitudini, comportamente ale vieții cotidiene și ale mentalității chișinăuienilor în pragul unui nou secol.

Nota redacției

Exprimăm sincere mulțumiri autoarei, dna prof. dr. Lucia Sava, pentru amabilitatea de a ne permite reproducerea acestui text – un fragment din cartea *Viața cotidiană în orașul Chișinău la începutul secolului al XX-lea (1900-1918)* (Chișinău, Ed. „Pontos”, 2010), la baza căreia se află teza de doctor în istorie a autoarei. Nu încapă vreo îndoială că cititorii vor parcurge cu interes această prezentare documentară a vieții culturale a

Chișinăului, la începutul sec. XX, în al cărei context – fapt semnificativ! – lectura deținea un loc de frunte, ceea ce ne-am dori să fie și în prezent.

Titlul articolului, intertitlurile și adaptarea trimiterilor bibliografice aparțin redacției BiblioPolis.

- 1 CIOBANU, Șt. Cultura românească în Basarabia sub stăpânire rusă. Chișinău, 1992, p. 153.
- 2 Ibidem, p. 208.
- 3 Ibidem, p. 208.
- 4 NEDELCEA, T. Civilizația cărții. Incursiune în istoria cărții, presei și a tiparului. Craiova, 1996, p. 13.
- 5 Informații mai detaliate despre presa periodică de limbă română a se vedea în lucrările: Coval, D. Din istoria jurnalisticii românești (secolul XIX – începutul secolului XX), Chișinău, 1992; C. Mățu, O necesitate desconsiderată: Presa românească în Basarabia, Chișinău, 1930; P. Mihail, Tipărituri românești în Basarabia de la 1812 până la 1918, Chișinău, 1992.
- 6 Cuvânt moldovenesc. 1913-1916.
- 7 Arhivele Basarabiei. Revistă de istorie și geografie a Moldovei dintre Prut și Nistru. 1932, an. IV, nr. 2, aprilie-iunie, p. 114.
- 8 NEGRU, Gh. Intelectualii basarabeni (1906-1913). În: Destin românesc, nr. 4, 2002, p. 15-38.
- 9 Luminătorul. Jurnal bisericesc. 1909-1918, p. 74.
- 10 Școala moldovenească. Revista Asociației învățătorilor Moldoveni din Basarabia. 1917, p. 23.
- 11 IACOBESCU, M. Oameni de seamă dintre Prut și Nistru: Vasile Stroescu (1845-1926). În: Destin românesc, nr. 3-4, 1998, p. 27-33.
- 12 Școala moldovenească. 1917, p. 23.
- 13 Ведомости Кишиневской Городской Думы, nr. 68, octombrie 1913, p. 4.
- 14 Idem, nr. 68, octombrie 1913, p. 4.
- 15 Отчет Кишиневской Городской Общественной Библиотеки за 1900-1902 годы. Кишинев, 1904, с. 19.
- 16 Ibidem, p. 20.
- 17 Ibidem, p. 21.
- 18 Отчет Кишиневской Городской Общественной Библиотеки за 1911 год. Кишинев, 1912, с. 12.
- 19 Ibidem, p. 12.
- 20 Ibidem, p. 13.
- 21 Ibidem, p. 35.
- 22 Ibidem, p. 35.
- 23 ȚEPORDEI, V. Chișinăul tinereții noastre. În: Literatura și arta, 3 aprilie 1997.
- 24 MIHAIL, P. Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia. Chișinău, 1993, p. 109-112.
- 25 Cuvânt moldovenesc, 1913-1916, p. 8.
- 26 CEAIKOVȘCHI-MEREȘANU, G. Anastasia Dicescu. În: Făclia, 18 martie 1994.
- 27 DĂNILĂ, A. Opera din Chișinău. Chișinău, 2005, p. 11.
- 28 ANRM, fond F-2121, V. Gutor (1891-1957), nr. inv. 1, fila 3.
- 29 NOROC, L. Dezvoltarea învățământului artistic în Basarabia interbelică. În: Destin românesc, nr. 3, 2002, p. 56.
- 30 DĂNILĂ, A. Opera din Chișinău. Chișinău, 2005, p. 11.
- 31 ISTRATI, E. Ion Pelivan – un model de slujire a idealului național românesc. În: Destin românesc, nr. 4, 1995, p. 45-53.
- 32 NEGRU, Gh. Intelectualii basarabeni (1906-1913). În: Destin românesc, nr. 4, 2002, p. 15-38.
- 33 Отчет по концерту „Музыкального Общества” устроенного 22 октября 1915 года. В: Ведомости Кишиневской Городской Думы, № 63, октябрь, 1915.
- 34 NEGRU, Gh. Intelectualii basarabeni (1906-1913). În: Destin românesc, nr. 4, 2002, p. 15-38.
- 35 DĂNILĂ, A. Opera din Chișinău, p. 14.
- 36 STAN, C.I. Activitatea lui O. Ghibu pentru unirea Basarabiei cu România. În: Destin românesc, nr. 1, 2003, p. 114-135.
- 37 COSMOVICI, A. George Enescu în lumea muzicii și în familie. București, 1990, p. 192-203.
- 38 DĂNILĂ, A. Opera din Chișinău, p. 15.
- 39 Друг, июль 1910.
- 40 Idem, август 1908.
- 41 Бессарабская жизнь, июль 1910.
- 42 Ibidem.
- 43 Борьба с вредным влиянием кинематографов În: Ведомости Кишиневской Городской Думы. № 76, ноябрь 1913, с. 4.
- 44 BURADA, T. Teatrul în Moldova. București, 1975, p. 89.
- 45 Sincronism european și cultură românească. București, 1984, p. 184.

- 46 Suferințele Basarabiei și răpirile rusești. Antologie (Inspectoratul pentru Cultură al Municipiului București). București, 1996, p. 152.
- 47 Ibidem, p. 163.
- 48 Neamul românesc, 15 februarie 1908.
- 49 Evenimentul, 31 ianuarie 1909.
- 50 Mișcarea, februarie 1912.
- 51 Ibidem.
- 52 COJOCARU, Gh. Considerații cu privire la unirea Basarabiei cu România. În: Destin românesc, nr. 4, 1996, p. 54-72.
- 53 DĂNILĂ, A. Opera din Chișinău, p. 17.
- 54 Ibidem, p. 17.
- 55 COJOCARU, Gh. Contribuția Basarabiei la îmbogățirea patrimoniului cultural românesc în primii ani după unire. În: Destin românesc, nr. 4, 1997, p. 92.
- 56 BURLACU, A. Literatura interbelică din Basarabia între regionalism și unitate spirituală românească. În: Destin românesc, nr. 4, 1999, p. 67-80.
- 57 PLOȘNIȚĂ, E. Muzeul Basarabean în fluxul istoriei. Chișinău, 1998, p. 47.
- 58 MIHAIL, P. Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia. Chișinău, 1993, p. 113.
- 59 PLOȘNIȚĂ, E. Muzeul Basarabean în fluxul istoriei. Chișinău, 1998, p. 50.
- 60 Ibidem, p. 33.
- 61 Ibidem, p. 33.
- 62 Ibidem, p. 36-38.
- 63 Ibidem, p. 43.
- 64 PLOȘNIȚĂ, E.; RĂILEANU, N. Pagini de muzeografie basarabeană. Chișinău, 1999, p. 33.
- 65 ARBORE, Z. Dicționarul geografic al Basarabiei, p. 61.
- 66 IORGA, N. Neamul românesc în Basarabia, p. 85.
- 67 Ibidem, p. 85.
- 68 POPOVSCHI, N. Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși. Chișinău, 2000, p. 15.
- 69 Luminătorul. 1909-1918, p. 72.
- 70 Ibidem, p. 76.
- 71 Școala moldovenească. Revista Asociației Învățătorilor Moldoveni din Basarabia. 1917.
- 72 Bugetul Directoratelor din Basarabia, aprobat prin înaltul Decret Regal nr. 2197 din 7 iunie 1919. În: Basarabia economică, nr. 2-8, Chișinău, 1919, p. 68.
- 73 Ibidem, p. 68